

1918-ci il martın 30-dan başlayaraq Bakıda erməni-bolşevik qüvvələri tərəfindən türk-müsəlman əhalisinə qarşı yönəlmiş qırğınlar aprelin 2-nə kimi davam etmiş, kütləvi xarakterinə, miqyasına və amansızlığına görə "milli faciə" kimi qiymətləndirilərək Azərbaycan tarixinə "Mart soyqırımı" adı ilə daxil olmuşdur. 1918-ci il martın sonu, aprelin əvvəllərində Bakı, Şamaxı, Quba, Lənkəran, Muğan, Naxçıvan kimi geniş bir coğrafiyanı əhatə edən erməni ekspansiyası nəticəsində on minlərlə azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, xalqın onilliklər boyu qazandığı maddi və mənəvi sərvətlər dağıdılıb talan edilmiş, böyük qaçqınlar və didərginlər ordusu meydana çıxmışdı.

Son illər Mart soyqırımı ilə bağlı hadisələri canlandıran dəyərli sənədli filmlər yaradılmışdır. Bu filmlərdə Azərbaycan xalqına qarşı ermənilər tərəfindən törədilmiş soyqırımı cinayətinin həqiqi miqyasını və çoxsaylı qurbanları haqqında tarixi həqiqətlər bir daha əks olunmuşdur. 18 yanvar 2018-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən "1918-ci il azərbaycanlıların soyqırımının 100 illiyi haqqında" imzaladığı sərəncamdan sonra bu filmlər xarici ölkələrdə Azərbaycan həqiqətlərinin təbliğində əhəmiyyətli rol oynamışlar.

"31 Mart soyqırımı" sənədli filmi rejissor Xürrəm Sultan tərəfindən 2014-cü ildə çəkilmişdir. Film İctimai televiziya da istehsal edilmişdir. Bu kino əsəri Azərbaycan tarixində ən qanlı hadisələrdən biri olan 1918-ci ilin martında erməni silahlı dəstələrinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi qətləmə tarixi faktlarla araşdırır.

Filmdə 1918-ci ilin 30 mart və 3 aprel tarixləri arasında Bakı şəhərində və Bakı quberniyasının müxtəlif bölgələrində, eləcə də Şamaxı, Quba, Xaçmaz, Lənkəran, Hacıqabul, Salyan, Zəngəzur, Qarabağ, Naxçıvan və

digər ərazilərdə bolşeviklərdən və "Daşnaksütyun"dan olan erməni silahlı dəstələri azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımı hadisələri tarixi faktlarla tamaşaçılara çatdırılır.

Filmin ssenari müəllifi Gülnar Məmmədli, operatorları Emin Rəhimov, Fərmayıl İsmayılov, Manaf Quliyevdir.

Filmlər ittiham edir

"Mart hadisələri, yaxud qara oyunlar" yurd və millət tarixini unutmamağa qoymayanların narahat ruhuna ithaf olunmuşdur. Filmdə hadisələr xroniki ardıcılıqla verilib. Həmçinin, məlum faciəyə qədərki və sonrakı tarixi hadisələri özündə ehtiva edəcək bir dövr, eləcə də qanlı olayların başvermə səbəbləri təhlil olunur.

Ekran əsərinin müəllifi Mehriban Ələkbərzadənin sözlərinə görə, bu film keçmişimizə, tariximizə bir ba-

xışdır. "Müxtəlif arxivlərdə saxlanılan materiallar, hərbi və gizli qərarların əlyazması, proseslərin alt qatını sübut edəcək faktlar məhz "Mart hadisələri, yaxud qara oyunlar"da açıqlanıb. Bu film, hadisələrin siyasi və tarixi qiymətini vermək mütəəqqilindən doğan bir araşdırma-dır. Yalnız sənədli film kimi deyil, həm

də müasir araşdırma üslubuna aid canlandırma metodu ilə də "sənədli-bədii tarixi film" ərşəyə gətirmək məqsədimiz idi" – deyər Mehriban xanım bildirmişdir.

Filmdə tarixçilər, ziyalılar, elm adamları tarixi reallıqla yanaşı və müqayisəli halda, öz versiyalarını, yozum və sübutlarını da irəli sürürlər. Qeyd edək ki, "Mart hadisələri, yaxud qara oyunlar" filminin çəkilişləri C.Cabbarlı adına Azərbaycanfilm



kinostudiyasının pavliyonunda, "İsmailiyə" binasında, Bakının Dağlı məhəlləsində, Nəriman Nərimanovun ev muzeyində, İçərişəhərdə, Bayıl gəmi limanında, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutunda, habelə, Azərbaycan, Türkiyə və Rusiya arxivlərində aparılıb.

Filmin ssenari müəllifi Nadir Bədəlov, operatoru Adil Abbasov, bəstəkarı Rauf Əliyevdir. Bədii

səhnələrdə rol almış aktyorlar sırasında Bəxtiyar Şərifov, İntiqam Soltan, Abbas Qəhrəmanov, Anar Heybətov, Zəfira Sadıqova, Ayşad Məmmədov və başqaları var. Mart hadisələri, yaxud qara oyunlar" filmi "Salnamə" sənədli filmlər studiyasında dövlət sifarişində əsasında çəkilib.

Digər kino əsəri isə "Salnamə" sənədli filmlər studiyası tərəfindən yaradılmış "Həqiqətin özü" filmidir.

İki ilə yaxın araşdırma apardıqdan sonra meydana gələn "Həqiqətin özü" tammetrajlı sənədli filmi əslən təbrizli olan həmyerlimiz Əli Poladın maliyyə və mənəvi dəstəyi ilə ərşəyə gətirilmişdir. Filmin rejissorları Tofiq Məmmədov və İqbal Məmmədəliyev, ssenari müəllifi azərbaycanlı alim Toğrul Vəli, operatoru Köçəri Məmmədovdur.

Filmin çəkilişləri Türkiyənin bir çox şəhərlərində, Ankara, İstanbul, Çayeli, Rize, Trabzon, Gümüşhanə, Baybüt, Ərzincan, Ərzurum, Qars, Sarıkamış, İqdır, Ardahan və Vanda, eləcə də, Tiflis, Bakı, Quba, Şamaxıda aparılıb. Lakin bununla bərabər Rusiya, Türkiyə, İngiltərə, Gürcüstan və Azərbaycanın tarix, foto-kino arxivlərindən işıq üzü görməyən kinoxronika və digər sənədlər də filmdə öz əksini tapıb.

Bu filmlər bir sıra ölkələrdə nümayiş etdirilməklə Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırır.

**M.MÜKƏRRƏMOĞLU,
"Xalq qəzeti"**